

Verslag van de Waanders-lezing door Chris van der Heijden

In 1985 had hij bezworen nooit meer te zullen schrijven over de oorlog. Maar toch verscheen in 2001 *Grijs verleden. Nederland en de Tweede Wereldoorlog*. Auteur Chris van der Heijden werd daarna bedolven onder de reacties op dit boek, waarin hij het zwart-wit-beeld, het beeld van 'goed' en 'fout' in de oorlog, nuanceerde. Verwijten kreeg hij, zelf kind van 'foute ouders', omdat hij een boodschap bracht die niet door iedereen werd gewaardeerd. Zelfs met enkele van zijn boezemvrienden kwam het daardoor tot ruzie, vertelde hij in de Waanders-lezing op 3 mei j.l.

'Luctor et fluo'

Hij was op het idee voor *Grijs verleden* gekomen na in Spanje te hebben gewoond; volgens hem veel meer een land van contrasten en van uitgesproken meningen dan Nederland. 'Hier', aldus Van der Heijden, 'heerste de mentaliteit van "luctor et fluo", ik worstel en blijf drijven.' Het beeld dat Lou de Jong in de jaren 1960-1965 had geschetst in de televisieserie 'De Bezetting' behoefde nuancering. Ook waar het ging om de slachtoffers. Slechts één joodse vrouw kwam in beeld en dan ook nog met afgewend gezicht en sprekend in dichtvorm. Daders kregen evenmin veel aandacht, vooral het verzet stond centraal. Lou de Jong had een prettige boodschap: bijna iedereen was goed. Pas heel langzamerhand veranderde dit beeld, al werd ook de boekenlawine van 1985 nog gekenmerkt door veel lokale varianten op het geijkte zwart-wit-verhaal.

'Aanwijzingen'

Uitvoerig ging Van der Heijden in op de zogeheten 'Aanwijzingen' van de regering uit 1937, waarbij het draaide om de rol die bestuurders en ambtenaren, maar ook ondernemers, dienden te vervullen na het uitbreken van een eventuele oorlog. Kern van de boodschap was, dat chaos voorkomen moest worden en dat er altijd gezag moest blijven bestaan. De conclusie van de auteur -de advocaat L.G. Kortenhorst, van 1948-1963 voorzitter van de Tweede Kamer- kwam er, kort gezegd, op neer dat verzet niet direct verstandig was, of zelfs dom. Een advies dat wonderwel paste bij de houding die veel Nederlanders, de grijze massa, tijdens de oorlog aannamen.

Spiegel

Na de pauze ging Van der Heijden ook in op de persoon van zijn vader en de wegen die hem, laat in de oorlog en langs een glijdende schaal, hadden geleid naar actieve dienst bij de Waffen SS en zeven jaar gevangenschap na de oorlog. Vóór de pauze had Van der Heijden verteld dat hij voor zichzelf wel had afgerekend met zijn status als 'kind van foute ouders'. Na de pauze bleek, zoals hij zelf aangaf -'nu raak ik toch nog geëmotioneerd'- dat ook dit iets minder zwart-wit lag.

Het was één van de vele zaken die aan bod kwamen tijdens de levendige discussie. Het verhaal van de oorlog werd daarbij doorgetrokken naar de huidige tijd. De nuancering van het (mens)beeld van helden en heiligen, stelde Van der Heijden, wordt ook ingegeven door gebeurtenissen als die in Srebrenica in 1995 waardoor Nederland een spiegel kreeg voorgehouden. Om het te zeggen in de woorden van Armando, geciteerd in *Grijs verleden*: 'Ik moest erg aan de vrede wennen. Al dat geklets over goed en slecht, over zwart en wit. De ervaring had me geleerd dat er mensen bestonden die zeer goed en mensen die zeer slecht waren, maar de ervaring had me ook geleerd dat het merendeel zich in het rijk der tussentinten ophield.'